

УДК 631: 338.124.4

Троян О.В.

асистент кафедри обліку та аудиту

Гаркот Л.В.

магістр кафедри обліку та аудиту

Запорізька державна інженерна академія

o.troyan@mail.ru

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Троян О.В., Гаркот Л.В. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору України. У статті розглянуті основні проблеми інноваційного розвитку аграрної галузі. Визначено основні напрями підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах економічної кризи.

Троян О.В., Гаркот Л.В. Современное состояние и проблемы инновационного развития аграрного сектора Украины. В статье рассмотрены основные проблемы инновационного развития аграрной отрасли. Определены основные направления повышения эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий в условиях экономического кризиса.

Troyan O.V., Garkot L.V. Current status and problems of innovative development of the agricultural sector in Ukraine. The basic directions of increase efficiency activity of agricultural enterprises are certain in the conditions of economic crisis.

Вступ: Україна сьогодні перебуває в досить складній економічній ситуації. Фінансова криза суттєво позначилась і на сільському господарстві нашої країни. Проте спеціалісти запевняють: сьогодні сільське господарство все ще може дати потужний поштовх економіці для виходу з кризової ситуації, і Україна могла б стати важливим постачальником на світовому ринку продовольства.

За словами політиків, уряд активно розробляє систему антикризових заходів стосовно сільського господарства, удосконалює законодавчо-правову базу, запроваджує нові програми бюджетного фінансування та достатньо режими оподаткування. Проте, як бачимо, дії уряду навпаки не сприяють розвитку цієї галузі, тим самим гальмуючи процес реорганізації агропромислового комплексу. Для прикладу, у поточному році суттєво зменшені обсяги державної фінансової підтримки підприємств аграрного сектору. За рахунок загального та спеціального фонду державного бюджету на підтримку сільського господарства в 2012 році передбачено видатки в розмірі 3,8 млрд. грн., що в 2,6 рази менше, ніж минулого року.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблем розвитку сільськогосподарських підприємств зробили

такі вчені: Крисанов Д., Удова Л., Лузан Ю. Я., Саблук П.Т., Сус Т.Й., Недбаєва С. М., Сіренко Н. М., Месель - Веселяк В.Я., Федоров М.М та інші.

Мета роботи: проаналізувати основні аспекти розвитку інноваційної діяльності в Україні за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами та якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Але внаслідок технологічної відсталості та нераціональної організації реформованого за неоліберальною моделлю аграрного сектору сьогодні Україна не в змозі забезпечити своє населення доступною за ціною та достатньою за стандартними нормами харчовою продукцією. Виробництво сільськогосподарської продукції на душу населення з кожним роком все більше скорочується. До того ж на внутрішньому ринку відбувається виштовхування вітчизняної продукції імпортною внаслідок її більш високої конкурентоспроможності, досягнутої за рахунок використання більш передових, ніж в Україні, технологій. Реформи в сільському господарстві проводилися передусім задля ліквідації існуючих великих колективних і державних господарств та розпаювання землі. Проте ефективного фермерства замість цих господарств створити не вдалося, однак за час реформ село втратило 2/3 парку тракторів, зернозбиральних комбайнів і вантажних автомобілів. Виробництво продукції сільського господарства лягло на плечі господарств населення, яке змушене за відсутності технічних засобів і коштів на їх закупівлю перейти на примітивне ведення господарства. Таким способом в Україні виробляється понад 60% сільськогосподарської продукції, а деяких її видів – до 90 відсотків і більше.

Таким чином, найбільш суттєвими результатами реформування українського села стали катастрофічний спад виробництва сільськогосподарської продукції, детехнологізація та деіндустріалізація аграрного сектору. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що в умовах масштабної детехнологізації та деіндустріалізації аграрного сектору майже повністю зберігся його науковий потенціал. З 1991 р. він скоротився лише в 1,3 рази, в той час, як загальна кількість дослідників країни скоротилася у 2,6 рази.

Кадрова наукоємність аграрного сектору за роки реформ навіть зросла. В інтересах цього сектору сьогодні працює понад 11 тис. науковців (15% загальної кількості науковців країни), в тому числі 2,1 тис. докторів і кандидатів наук, понад 200 академіків та членів-кореспондентів. Аграрний сектор обслуговує державна Українська академія аграрних наук, у складі якої понад 120 наукових установ. На потреби цього сектору працює добре розвинута система навчальних закладів.

Проблема полягає в тому, що дуже низьким залишається рівень затребуваності результатів аграрної науки сільськогосподарським виробництвом, що закономірно призводить також до зниження якості її функціонування. Головна причина полягає в тому, що в Україні не

сформувалися великі сільськогосподарські підприємства та не відбулася ринкова інтеграція фермерських господарств. На початок 2011 р. майже 70% господарств мали в своєму розпорядженні сільськогосподарські угіддя розміром до 100 га, що автоматично робить їх нездатними до використання сучасних дороговартісних технологічних і технічних засобів виробництва. До того ж в аграрному секторі набирає обертів тенденція скуповування торговельним, фінансовим та промисловим капіталом корпоративних прав засновників сільськогосподарських підприємств, що призводить до відчуження значної кількості угідь із сільськогосподарського виробництва.

Аграрна наука на 75% фінансується за рахунок державного бюджету (наука країни в цілому – на 39%). Такий стан – ще один доказ, який свідчить про неефективність проведених в аграрному секторі реформ, внаслідок яких аграрна наука залишилася відірваною від сільськогосподарського виробництва та слабо комерціалізованою, що суперечить світовому досвіду. У розвинутих країнах аграрна наука є найбільш комерціалізованим сектором наукових досліджень.

Зрозуміло, що за умов збереження існуючої архаїчної організації українського сільського господарства, коли технічні засоби для більшості підприємств, особливо фермерських господарств, залишаються недоступними, виробник сільськогосподарської продукції відділений від її покупця численними посередниками, кредитори тиснуть на аграріїв не прийнятими кредитами на придбання сучасної матеріальної бази, на розгортання інноваційної діяльності не вистачить коштів не тільки самих аграріїв, але й усіх доходів країни.

Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, дає значній частині сільського населення робочі місця. Він формує 16-17% валового внутрішнього продукту. У Білорусії та Казахстані, наприклад, цей показник становить 13%, у Росії - майже 7%, у Грузії - більше половини, Вірменії, Киргизстані та Узбекистані - близько третини. Але економічні можливості аграрного сектору України використовуються не повністю. Аграрний сектор забезпечує близько 60% фонду споживання населення, займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту та залишається практично єдиною галуззю, яка багато років поспіль забезпечує позитивне зовнішньоторгівельне сальдо. Основним нормативно-правовим документом, який виражає державну підтримку аграрного сектору, сьогодні є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004р. [1, с. 3].

За результатами досліджень, однієї із головних проблем політики в галузі агропромислового комплексу вважається система оподаткування для сільгоспвиробників. Уряд обкладає аграріїв податками замість того, щоб надавати підтримку. Крім того, протягом останніх років в Україні активно зменшився експорт, а на ринку переважали імпортні товари, що зокрема й спричинило кризу споживання вітчизняних продуктів. Зниження попиту призвело до знищення низки аграрних підприємств практично в усіх регіонах

країни. Поряд з цим в Україні спостерігається найбільше зростання цін на продовольство серед країн СНД. Це пояснюється збільшенням світових цін та збільшенням бюджетних виплат. Внаслідок невідповідності техніки та низького фондооснащення праці, яка є в 3 рази менша, ніж в США, в Україні низька продуктивність праці. Вже багато десятиріч продуктивність праці в сільському господарстві України складає 20-25% рівня США. Наслідком низької ефективності сільськогосподарського виробництва є стан і характер повільних змін у виробничих відносинах, які стримують розвиток продуктивних сил, в тому числі й ресурсного потенціалу. Ще одним гальмівним явищем в аграрному секторі є те, що матеріально-технічне забезпечення країни практично не відповідає ринковим умовам. Особливо гостро постає проблема некерованості агротехнічною сервісною службою в пікові періоди, коли забезпечення сільськогосподарського виробництва запасними частинами, ремонтними засобами, паливо-мастильними матеріалами, а також новою технікою стає винятково актуальною [2, с. 54].

Ще одним безперечним багатством нашої держави є родючі ґрунти. Як відомо, Україні належить третина світових чорноземів найвищої якості. Індустрія й урбанізація призвели до того, що промислові підприємства та міські поселення зайняли значні площі чорноземів через відсутність спеціального законодавства з охорони та використання чорноземів. Тільки за останні 10 років із сільськогосподарського обігу вилучено близько 1 млн. гектарів земель, більшість з яких чорноземи.

Щодо земельних відносин, в Україні ще не повною мірою вирішені питання щодо формування ринку землі:

- не визначено місце землі в системі економічного обігу;
- не створено належних умов для реалізації громадянами права власності на землю;
- потребує удосконалення інфраструктура ринку землі.

Складними залишаються питання формування цін на продовольчі товари. Сьогодні на зростання споживчих цін на продукти харчування в Україні впливають переробна галузь, оптова та роздрібна торгівля, а не вартість сировини.

Таким чином, зменшення інвестицій, спад виробництва в національному агропромисловому комплексі та зменшення споживання вітчизняних продовольчих товарів є однією з важливих причин подальшої деградації та занепаду аграрного сектору України, зношення й руйнування його потенціалу, зниження ефективної родючості ґрунтів, зменшення вмісту в них гумусу та зниження врожайності навіть на високородючих чорноземах. Україна починає втрачати цю велику конкурентну перевагу. Структурна розбалансованість і дефіцит окремих виробничих ресурсів, насамперед, матеріально-технічних й енергетичних, призводять до неефективного використання навіть того, що ще збереглося і функціонує. Внутрішній продовольчий ринок України постійно поповнюється продуктами харчування закордонного виробництва, які досить часто завозяться контрабандою, нерідко сумнівної якості, з понаднормативним вмістом шкідливих інгредієнтів та простроченим терміном зберігання, що

негативно позначається на здоров'ї української нації. Все це переконливо свідчить: нашій державі вкрай необхідна національна продовольча доктрина.

Слід усвідомити, що українське сільське господарство дуже неоднорідне. На успішність реформ впливають ґрунтово-кліматичні й соціально-економічні умови регіонів, розміри сіл та їхня віддаленість від міст, історичні особливості сформованої психології населення, а також ряд інших чинників. Тому немає і бути не може звичайного «єдиного вірного» шляху реформування, прийнятого для всієї території держави. У кожному конкретному випадку вирішення необхідно шукати, виходячи з усього комплексу умов. У кожній області свої особливості, тому потрібен індивідуальний підхід щодо бюджетування, інвестування чи реформування кожної з них [4, с. 28].

Першим заходом, який може позитивно вплинути на розвиток агропромислового комплексу України й забезпечення продовольчої безпеки, є створення умов для вільної торгівлі. Землеробство та тваринництво є найбільш рушійними й найнеобхіднішими галузями для України, тому потребують термінового та значного фінансування. Якщо агропромисловий комплекс у фінансово-кризовій ситуації був локомотивом у минулому столітті багатьох розвинених та успішних країн, то землеробство сьогодні в Україні – це основний локомотив, який буде забезпечувати ринок збуту та цінову політику для продуктів сільського господарства.

Для того, щоб отримати врожай екологічно чистої продукції високої якості, що є найважливішою метою виробників, треба вводити в сільськогосподарське виробництво сучасні технології. Адже, якщо ми отримаємо якість кожного кілограма продукції з наших полів – Україна успішно освоюватиме світовий ринок. Це стосується і продукції тваринництва.

Оскільки окремим фермам і навіть сільськогосподарським коопераціям придбати всю необхідну техніку неможливо, а часто й економічно не вигідно, в розвинутих країнах світу набуло поширення сервісне інженерно-економічне забезпечення з боку технічних центрів великих машинобудівних фірм, дилерських підприємств (які є економічно або юридично незалежними). Так, до послуг дилерських підприємств у США, Канаді, Великобританії та інших країнах вдаються від 70 до 90% фірм — виробників сільськогосподарської продукції [5].

Слід звернути особливу увагу на зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції (в Україні через погане зберігання втрачається близько 25% всієї продукції). [5]

У регіональному аспекті іноземні інвестори віддають перевагу Київській, Донецькій, Запорізькій і Полтавській областям. Останніми роками підвищилась зацікавленість іноземних інвесторів до виробництва соняшника в зазначених регіонах. Проте з позиції агротехніки вирощування соняшника означає надмірне виснаження посівних площ. На жаль, сьогодні існує декілька таких суперечностей між зацікавленістю інвесторів і можливостями України. Слід зазначити, що найбільші обсяги іноземних інвестицій у сільське господарство надходять із США, Ліхтенштейну, Великобританії, Німеччини та Нідерландів (разом 75 відсотків).

Отже, можна з впевненістю сказати, що інвестувати в Україну можна вже сьогодні, незважаючи на економічну кризу, яка має тимчасовий характер. Перевагу матимуть проекти, мало обтяжені проблемою позиціонування на внутрішньому ринку та незалежні від довгострокових складових, бо темпи збільшення платоспроможності 48-мільйонного населення країни залишаються надто низькими, а політичні ризики – надто високими.[3, с. 8]

Тому заради захоплення перспективного та високоліквідного ринку Єврозони слід зокрема інтенсивно розвивати органічне землеробство, яке являтиме собою добре технологічно оснащений і дуже перспективний сегмент сільськогосподарського ринку. Одним із таких проектів, що задовольняють вищенаведені критерії, є проект “Біодизель”, оскільки за останні роки рапс набув в Україні масового поширення. У той же час інфраструктура для зберігання та переробки рапсу практично відсутня в Україні. Отже, проект “Біодизель” – це побудова інфраструктури зберігання та переробки рапсу на біопаливо, ринком збуту якого буде вся Єврозона, де вже зараз діють пільги на використання екологічних біопалив. До цього треба додати ще й податкові та митні пільги при розміщенні експортного проекту в одній із вільних економічних зон України.[3, с. 12]

Ще одним важливим заходом є першочергове рефінансування комерційними банками, які пролонгують кредити підприємствам агропромислового комплексу.

Історично склалося так, що Україна забезпечувала сільськогосподарською продукцією не лише себе, а й інші держави, як європейські, так і республіки колишнього СРСР. Недарма нашу державу називали "житницею Європи". І це закономірно. Україну без перебільшення можна назвати аграрною державою. В сучасному аграрному секторі виникають складні виробничі відносини, порушення цілісності системи земельних відносин власності у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її розподілу, обміну та використання. Аграрний сектор потребує значних і термінових капіталовкладень, законного регламентування діяльності аграрного сектору та державної підтримки. В усіх сферах господарської діяльності має діяти принцип: не може бути економічним те, що завдає шкоди людині. Тому виробникам необхідно брати до уваги не тільки традиційний економічний ефект, а й шкоду, завдану природі та здоров'ю людини.

При проведенні аграрної політики урядовим структурам необхідно перейти від обіцянок підтримки сільського господарства до вжиття реальних заходів для відродження села, яке повинно стати основою національного відродження. Ефективне впровадження вищевказаних заходів дасть великий поштовх у розвитку сільського господарства, адже за ним – майбутнє нашої держави!

Висновки

Отже, незважаючи на проблеми, які притаманні сучасному етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, Україна повинна розвивати виробничі потужності сільського господарства, щоб у найближчі декілька років

наша сільськогосподарська продукція могла вийти на світовий ринок і конкурувати з продукцією інших розвинутих країн світу.

Держава та суспільство мають втілити масштабні заходи з метою захисту сільськогосподарського виробника від руйнівної сили неолібералізму та створення економічних, правових, організаційних, соціальних та інших умов для спрямування реформ на забезпечення інноваційного розвитку цього найважливішого для нормального життя країни та суспільства сектору економіки. Інноваційні реформи повинні сприяти створені в Україні найближчій перспективі сучасного ринкового сільського господарства, здатного забезпечити в повному обсязі потреби населення в продуктах харчування, а тим більше успішно конкурувати з аграріями інших країн.

Список літератури:

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004р.
2. Маренич Т.Г. Трансформація та механізми економічного регулювання агро формувань: питання теорії, методології, практики. Монографія. Харків: ТОВ «ЕДЕНА», 2006. – 413с.;
3. Лузан Ю.Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села / Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. – 2009.- №7. – С. 3-12.
4. Малій О.Г. Формування фінансово-кредитних відносин в аграрній сфері. - Харків: 2006. – 154 с.;
5. Офіційний сайт Держкомстату України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, сільськогосподарські підприємства, джерела фінансування, економічна криза.

Ключевые слова: инновация, инновационное развитие, сельскохозяйственные предприятия, источники финансирования, экономический кризис.

Key words: innovation, innovation development, agricultural enterprises, financing, economic crisis.

Надійшла до редакції 12.09.2012р.